

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusan'da Milli Bayram Tartışmaları ve Osmanlı Başkentinde Milli Bayram Kutlamaları (1908-1918)

Filiz Çolak

Uşak Üniversitesi

Kültür ve tarihi unsurların en güzel anlarından biri olan “*bayram*” devlet ve milletlerin hayatında ayrılmaz bir parçadır. Bayramlar her milletin kendi içinde var olan, toplumun bütün fertleri tarafından benimsenen ve o günün bütün imkânlarıyla halkın katıldığı ortak bir değerdir. Bu haliyle “*bayram*”lar, insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygının perçinleştiği gündür. Ayrıca bayramlar, millet şuurunu şekillendiği ve kuvvetlendiği önemli zaman dilimini de oluşturmaktadır. “*Bayram*”lar geçmişten günümüze Türk halkını bir birine kenetleyerek kültürel miras olarak günümüze de intikal etmiştir.

Toplumların inançlarına göre dini bayramları olduğu gibi, kuruluş süreçlerindeki belli başlı olayları anlatan resmi-millî bayramları da vardır. Diğer devletlerde olduğu gibi Türkler de millî hayatlarında önemli bir yer tutan bazı günlere bir özellik ve anlam yükleyerek onları “*Millî Bayram*” olarak kutlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin son yılları önemli gelişmelere sahne olmuştur. Cihan İmparatorluğu'nun canlanması için son çarpınış, 23

Temmuz 1908’de Meşrutiyetin ikinci kez ilanı ile sağlanmak istenmiştir. Büyük umutlarla, inkılap beklentisiyle gerçekleştirilen Meşrutiyetin ilan edildiği gün, 10 Temmuz 1324-23 Temmuz 1908, birkaç ay sonra Osmanlı Devleti’nin ilk milli bayramı olarak kabul ve ilan edilmiştir. Meclis-i Mebusan’da, mebuslar arasındaki uzun tartışmalardan sonra 22 Haziran 1325 / 5 Temmuz 1909 tarihli oturumda bir maddelik “*Her sene 10 Temmuz (23 Temmuz) tarihinin Ayad-ı Resmiye-i Osmaniye’den Addine dair kanun*” hazırlanmıştır. Adı geçen kanun 28 Haziran 1325 tarihli Takvim-i Vekayi’de yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir. Böylece siyasal sembolizmin en önemli göstergelerinden birisi olan “*Milli Bayram kavramı*” 1909’da Osmanlı tarihinde ilk kez gerçekleşmiştir. 1909 Temmuz’undan itibaren kutlanılan bu bayram, 1935 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Tebliğimizde Meclis-i Mebusan’daki Milli Bayram tartışmaları ve 10 Temmuz İyd-i Millisi’nin kabulü sonrasında başkentteki 1909-1922 arasındaki milli bayram kutlamaları hakkında bilgi verecektir.

Giriş

Milletleri meydana getiren temel unsurlardan biri olan kültür, milletlerin maddi ve manevi değerlerinin bütünüdür. Dil, din, örf ve adetler, sanat ve edebiyat bir toplumun geçmiş yüzyıllardan akıp gelen kültürel değerleridir. Bu bakımdan milletlerin var oluş sebeplerinden en önemlisi toplumların yaşayışına, tarihine etki eden önemli anlardır.

Kültür ve tarihi unsurların en güzel anlarından biri olan “bayram” devlet ve milletlerin hayatında ayrılmaz bir parçadır. Kaşgarlı Mahmud’un tabirine göre “Bayram” kelimesinin aslı Farsça bezrâm olup “sevinç eğlence günü” demektir ve beyrem/bayram telaffuzu Oğuzlar’a aittir. Steingass’ın sözlüğüne bezrâm şeklinde aldığı ve “çok neşeli yer” şeklinde açıkladığı Doer’in ise Farsça’ya Eski Türkçe’den geçtiğini söylediği kelimenin etimolojisi yapılamamış, hangi dilden geldiği ve tam anlamı bulunamamıştır. Ancak Farsça’da her zaman görülebilen değişimi göz önünde tutulduğunda kelimenin aslının Farsça olması ve bez(m)râm şeklinde tahlil edilmesi muhtemel

görülmektedir. Bu takdirde bezrânın, bezm “yiyip içme, konuşup eğlenme meclisi” kelimesinin “m” sesi düşmüş şekli olan bez ile “hoş ve sevinçli” anlamını taşıyan râm kelimesinin birleştirilmesi sonucu elde edilmiş, “neşeyle konuşup eğlenme, yiyip içme meclisi” anlamında bir birleşik isim olduğu kabul edilebilir.¹

Bayramlar her milletin kendi içinde var olan, toplumun bütün fertleri tarafından benimsenen ve o günün bütün imkânlarıyla halkın katıldığı ortak bir değerdir. Bu haliyle “*bayram*”lar, insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygının perçinleştiği gündür. Ayrıca bayramlar, millet şuurun şekillendiği ve kuvvetlendiği önemli zaman dilimini de oluşturmaktadır. “*Bayram*”lar geçmişten günümüze Türk halkını bir birine kenetleyerek kültürel miras olarak günümüze de intikal etmiştir.

Toplumların inançlarına göre dini bayramları olduğu gibi, kuruluş süreçlerindeki belli başlı olayları anlatan resmi-millî bayramları da vardır. Diğer devletlerde olduğu gibi Türkler de millî hayatlarında önemli bir yer tutan bazı günlere bir özellik ve anlam yükleyerek onları “Millî Bayram” olarak kutlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve TBMM'nin açılmasından sonraki günlerde kabul edilen ilk millî bayramlar ve bayram kutlamaları da “iyd” olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde *iyd-i edhâ* Kurban bayramı, *iyd-i fitır* Ramazan Bayramı olarak isimlendirilmiştir. Zafer kazanılan hadiseler için yapılan şenlikler gibi önemli gün ve zaferlerin yıldönümleri de yine “iyd” kelimesi ile anılmış ve *iyd-i ekber* olarak anılmıştır.²

I. Meclis-i Mebusan'da Millî Bayram Tartışmaları

Osmanlı Devleti'nde millî bayram kutlamaları ilk kez II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır. Meşrutiyet'in ilanı ile tekrar açılan parlamentoda tüm Osmanlı unsurlarına temsil imkânı verilmesiyle Osmanlı Devleti'nin çöküşünün engellenebileceğine inanılmıştır. Bu

.....

1 Sargon Erdem, “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1992, V, 257.

2 M. Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1993, II, 107.

düşünceden hareketle hem yeni rejimin meşruiyetini sağlamak hem de yeni bir “Osmanlı kimliği” yaratma amacını hayata geçirebilmek için 17 Aralık 1908’de 230 mebusun³ katılımıyla açılan Osmanlı Parlamentosu’nda kısa bir süre sonra milli bayram tespit etme çalışmalarına başlanılmıştır.

A. Meclis-i Mebusan’da Bayram Tartışmaları

Osmanlı Devleti’nde milli bayram tayin etme konusu ilk kez, İzmit mebusu Ahmed Müfid Bey’in, Maarif Nezareti memurlarından Mehmed Ziya Bey’in başvurusu üzerine,⁴ Osmanlı Devleti’nin kuruluş günü olarak öne sürdüğü 27 Ocak gününün milli bayram olmasını isteyen bir önergeyi Meclis’e sunmasıyla başlamıştır.⁵ “Osmanlıların istiklalini ilan ettikleri Kanun-i sani’nin 14. gününün eyyam-ı mahsusa-ı milliye meyanına ithaline” dair olan bu önerge, Meclis’in 21 Ocak 1909 tarihli 16.oturumunda gündeme gelmiş ve çoğunlukla görüşülmesine karar verilmiştir.⁶

Ahmed Müfid Bey’in önergesi, Meclis-i Mebusan’ın, 27 Ocak 1909 tarihli, Ahmed Rıza Bey başkanlığındaki oturumunda görüşülmüştür. Ahmed Rıza Bey’in, bu takririn müzakere edilmesi hususunda nasıl bir yol takip edilmesi gerektiği sualine karşılık ilk sözü Piriştine Müftüsü Mustafa Efendi almış ve bu konunun görüşülmesinin boşuna zaman kaybı olduğunu hatta şeriatın da buna izin vermeyeceğini ifade etmiştir.⁷

.....

3 Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul 2006, s. 80-81.

4 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi* (4 Kanunuevvel 1324-9 Şubat 1324), Ankara 1982, I, 319.

5 Hasan Akbayrak, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Milli Bayramlar”, *Tarih ve Toplum*, c. 8, sayı 43, İstanbul Temmuz 1987, s. 31.

6 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, I, 285.

7 Piriştine Müftüsü Mustafa Efendi’nin ifadeleri naklen şöyledir: “Bunu ruznameye koyup da müzakere etmek bigayri hak zaman sarf etmek. Ne lazım. Bundan faydalı bir semere yok, şeriatta buna müsaade etmez.” *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, I, 320.

Mecliste 27 Ocak yerine 10 Temmuz tarihini gündeme getiren ise İstanbul mebusu Hüseyin Cahid (Yalçın) Bey olmuş ve Osmanlılar için en birinci övünç kaynağı olarak nitelendirdiği 10 Temmuz'un milli bayram olarak kutlanması gerekliliğini şu sözlerle ileri sürmüştür: "Tarihi Osmanimizi tetkik edecek olursak, bu mefahiri milliye pek çok buluruz. Halbuki bizim için en birinci medarı iftihar 10 Temmuz tarihidir. Binaenaleyh, bir yevmi mahsusı milli ittihaz edeceksek daha ziyade bunun Osmanlılara şamil olmak üzere 10 Temmuz tarihinin kabulünü teklif ederim ve o tarihi istiklal, yeni teşekkül eden milletler için belki bir hatıra olabilir, fakat Osmanlılar gibi 6 asırlık bir milletin, payidar olmuş bir milletin 6 asırlık bir tarihini arayıp çıkarmaktan ise, henüz başlangıçta bulunan böyle bir günde böyle bir tarihi hürriyetin kabul olunması daha münasip olur zannedirim".⁸

Hüseyin Cahid Bey'in bu teklifine karşılık söz alan Kütahya mebusu Abdullah Azmi Efendi ise hem 10 Temmuz'un hem de 400 çadırılık bir topluluktan büyük bir devlete dönüştüğü Osmanlı Devleti'nin kuruluşu tarihinin "Mefahir-i Milliye" (=Milli iftihar araçları, övünç vesileleri) olarak kabul edilmesi gerektiğini önermiştir: "Mefahiri milliyeden olan bu gibi eyyamın taaddüt etmesi hiç bir mazaratı mucib değildir, 400 çadır halkından büyük bir Devleti kaviyyüş-şekime teşkil etmesi büyük bir mesele, ehemmiyetle nazarı dikkate alınacak bir meseledir. 10 Temmuz tarihi millimiz addedildiği gibi, 699 senei kameriyesi de böyledir. Bendeniz yalnız senei kameriye olmasını teklif ederim."⁹ Abdullah Azmi Efendi'nin bu fikrini Men-teşe mebusu Halil Bey, Saruhan mebusu Şekip Bey, Kütahya mebusu Cemal Bey ve Biga mebusu Arif İsmet Beyler de desteklemişlerdir.¹⁰

İstanbul mebusu Kozmide Efendi ise Hüseyin Cahid Bey'in 10 Temmuz önerisini desteklemiştir: "Şimdi, bendeniz, Hüseyin Cahid Bey refikimizin fikrine iştirak edeceğim. Bunda da bazı esbabı mucibe vardır. Hüseyin Cahid Bey refikimiz de bunlardan bahsetti, bizim tarihi millimiz tetkik edilirse, bütün milleti Osmaniyeye cidden parlak olacak birtakım vekayi müsadifi nazarımız olur. Elbette

.....

8 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 320.

9 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 320.

10 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 320-322.

Devleti Osmaniye'nin istiklali tarihi, tarihi millimiz için mühim bir vukuat teşkil eder, fakat bizim bugünkü halimiz bir hali teceddüttür. Bugün, devlet için 10 Temmuz tarihini, yeni hayatı siyasinin mebdei olmak üzere, kabul etmek mecburiyetindeyiz".¹¹

Konuşmasına devam eden Kozmide Efendi, Osmanlı tarihi için bir günün milli bayram olarak yapılması gerekirse, "*Bursa'nın fethi, Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi, feth-i Kostantiniyye gibi vekayi de Tarih-i Osmani için pek parlak vekayidir.*" diyerek birçok önemli olayın milli bayram olarak dikkate alınabileceğini vurgulamış ve bu durumda da bütün günlerin bayram günü olarak kutlanması gibi bir uygulamanın ortaya çıkabileceğini, böyle bir düşüncenin ise tatbik edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹²

Sinop mebusu Yusuf Kemal Bey ise, bir milli bayram tayin etmekteki amacı şu sözleriyle açıkça ifade etmiştir: "Efendim, zannederim böyle bir gün tayininden maksat, bütün efradı Osmaniye arasında Osmanlılık esasının teyididir. Yani o gün bütün efradı Osmaniye yek diğerini tebrik etsin, yek diğerine sarılsın ve o günü bir meserretli gün addedsinler de, o da bir istifade temin etsindir, başka bir şey değil zannederim.

İyd-i milli ittihaz etmek başka mefahiri milliyeden mâdûd olup olmadığını tayin etmek yine başkadır. Tarih-i Osmani çok bir mefahirle malidir. Yalnız bir nokta vardır ki, iyd-i milli ittihaz olunacak gün işte bu kaideyi cami' olmalıdır. Yani bütün efkâr-ı millete bütün efradı milletin hulûdunda bir tesir husule getirmeli ve o efradı millet de yekdiğerine bir cihedi vahdetle müttehit olduklarını anlamalıdır.

İyd-i milli budur zannederim, bu esasları düşünecek olursak, tarih-i istiklalimiz, bizim için daima muhterem ve mukaddes olmakla beraber, bu gibi â'yâdın taaddüdü caiz görülmediğinden dolayı 10 Temmuz tarihinin kabulü, zannederim daha muvafıktır. Zannederim maksadı da daha ziyade temin eder."¹³

.....

11 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 320.

12 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 320.

13 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 320.

Diğer mebuslarda, milli bayramların o ülke halkının tamamını içine alacak günler olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Konuşmalarında, Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün çok önemli bir gün olduğu belirtilerek, bu günün bütün tebaayı kucaklayacak durumda olmadığına da değinmişlerdir. Bu sebeple 10 Temmuz (23 Temmuz) gününün daha geniş kitlelere hitap etmesi ve herkesi bağlayıcı özellik taşıması nedeniyle “İyd-i Milli” olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağı üzerinde durmuşlardır.

Meclis'in bazı üyeleri de, Erzincan mebusu Osman Fevzi Efendi, Sivas mebusu Şükrü Efendi gibi, bayram kutlamalarının bütçeye artı yük getireceğini ileri sürerken, bazıları da, Gümülcine mebusu İsmail Hakkı Bey, Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününü belirlemede güçlük çekilebileceğini belirtmişlerdir.¹⁴ Bu son noktadan hareketle söz alan Bağdat mebusu İsmail Hakkı Bey'de bu güçlüğü dikkat çektikten sonra “Musarrah ve muayyen bir gün varsa o da 10 Temmuzdur / belirgin bir gün varsa o da 10 Temmuz'dur” demiş ve diğer ülkelerin de böyle milli günleri olduğunu söyleyerek Fransızların “14 Temmuz”unu da bu günlere örnek göstermiştir.¹⁵

Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey'in, meclis üyelerini konunun encümene havalisi için daveti üzerine, Konya mebusu Mehmet Vehbi Hadimi Efendi, söz konusu edilen tarihlerin “tarih-i milliye kaydının” yeterli olması sebebiyle bu teklifin görüşülmesine gerek olmadığı için reddedilmesi yönünde görüş bildirmiştir.¹⁶ Bunun üzerine Sinop mebusu Yusuf Kemal Bey tekrar söz alarak; “Reis efendi müsaade ediniz, bir söz söyleyeceğim. Padişahın cülus ve tevellüt ettiği günleri biz ötedenberi bir iyd addediyorduk ta tarihi istiklalimizi veyahut hakikatte 10 Temmuz olan tarihi iadei hayatımızı neden bir iydi milli addetmeyelim? Bu iyd, Osmanlılar için mukaddestir, bu, reddolunamaz.” diyerek konunun ne kadar önemli olduğunu bir kez daha belirtmiş ve “tarih-i hürriyeti” bayram addetmemenin Osmanlılar için büyük bir zûl/alçalma olacağını söyleyerek

.....

14 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 321.

15 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 322.

16 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 323.

“Bunun kabul edilmemesine itiraz ederim. Her vakit bir bayram olacaktır. Bu, Osmanlı Meclisince reddolunamaz” demiştir.¹⁷

İyd-i Milli'nin tespiti ile ilgili Meclis-i Mebusan'da ki bu uzun tartışmalardan da görüldüğü gibi, Milli Bayram için iki tarih ön plana çıkmıştır: Bunlardan biri 27 Ocak Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılı-dönümü, diğeri ise 10-23 Temmuz* II. Meşrutiyet'in ilanı tarihidir.¹⁸

Mebusan Meclisi'nde 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) gününün İyd-i Milli olarak kabul edilmesi görüşü ağırlıklı olarak değerlendirilmiş ve 26 Ocak 1909 tarihindeki oturumda (13 Kanunsa-ni 1324) karar verilmiş ise de bu iki günden hangisinin milli bayram olması gerektiği veya her ikisinin de bayram günü olarak kabul edilip edilemeyeceği hususunda kesin bir sonuca varılamaması üzerine, söz konusu kanuna son şeklinin verilmesi için aynı gün yapılan oylama sonucunda konunun Layiha Encümeni'ne havale edilmesi çoğunlukla kabul edilmiştir.¹⁹

B. Kabul Edilişi

Layiha Encümeni'ne gelen milli bayram tespiti ile ilgili öneri Encümen üyeleri tarafından titizlikle incelenmiştir. İnceleme sonucunda komisyon İyd-i Milli günü olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün mü yoksa II. Meşrutiyet'in ilan gününün mü olması gerektiği hususunda verdiği kararı bir mazbata ile Meclis Başkanlığı'na göndermiştir.²⁰ Söz konusu mazbata 1 Haziran 1909 (19 Mayıs 1325) günü Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne sunulmuştur. Dönemin yazımıyla Mazbata şöyledir:

.....

17 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 323.

* II. Meşrutiyet Hicri takvime göre 10 Temmuz 1324 tarihinde ilan edilmiştir. Bu tarihin Miladi takvimdeki karşılığı ise 23 Temmuz 1908'dir. Bu nedenle 10 Temmuz Milli Bayramı yada 10 Temmuz Hürriyet Bayramı olarak adlandırılmıştır. Ancak cumhuriyet döneminde bu bayramdan bahsedilirken 10-23 Temmuz şeklinde Hicri ve Miladi tarihi birlikte yazılmıştır.

18 N. Fahri Taş, “Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar”, *Türkler*, Ankara 2002, XVI, 354.

19 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, I, 323.

20 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1.Devre (16 Mayıs-11 Haziran 1325), Ankara 1985, IV, 86.

“Riyaset-i Celileye

Tarih-i İstiklali Osmaniye musadif olan Kânunisani-i Ruminin on dördüncü gününün tebcil ve tekrim edilmesi arzusunun mübeyyin olarak Maarif Nezareti Levazım Dairesi Müdür Muavini Mehmet Ziya imzasıyla İzmit Mebusu Mazhar Müfit Bey'e keşide edilen 5 Kanunusani 1324 tarihli telgrafname mumaileyh tarafından 8 Kanunusani 1324 tarihli layiha ile Makamı Ali riyasete takdim ve tarihi mezkurun vakayii mühimmei milliyemiz sırasına kaydıyla, her sene bugünde sair eyyamı mahsus misillü şehrayin icra edilmesi lüzumu teklif olduğundan layiha-ı mezkure Heyeti Umumiye kararı ile Encümenimize tevdi buyurulmuştur. Bittetik Devleti Osmaniyemizin tarihi zuhuru da mebdei istiklali misillü mefahiri milliyemizi müstelzim vekayi-i mes'ude ve müteyemmine cümlesinden olup, usul-i meşrua-i Meşrutiyete ve hakimiyet-i milliye-i Osmaniyemize taalluk eden Kanunı Esasimizin tekrar ilanına on Temmuz tarihinde hasıl olan muvaffakiyeti azimemiz dahi şayanı tebcil bulunduğundan bunların her biri bir yevmi mahsus olmak üzere kabul edilmek umuru müstahseneden ise de, esasen âyâd ve eyyâmı mahsusanın kesreti muvafıkı hikmet görülememiş ve eslâfin da mülâhazaya ve ittibâan eyyâmı müteaddidei kadimeyi fevkalâde tezkirata tabii tutmadıkları varidi hatır olmuştur. Ancak saliffüzzikr tevarihten yalnız On Temmuz tarihi her sene eyyam-ı resmiye-i milliyemizden addolunup şehrayin icra edilirse, bu suretle de tarihi mezkurun mahiyet ve ehemmiyeti hatırai enamda menkuş kalır. Kanun-i Esasimizin ilâmâşâallahitaâlâ devamı tebcil ve tevkirine umumi bir zemin istihzar edilmiş olmak faydası melhuz idüğünden ve efkarı umumiyenin temayülâtı da bu merkezde bulunduğundan, bu bapta bir kanun-i mahsus layihâsı yapılmak üzere Makam-ı Sadarete işarı keyfiyet olunmasının Heyet-i Umumiye kararına vabeste bulunduğu ekseriyetle tezekkür kılındı.

24 Kanunusani 1324

Layiha Encümeni Reisi

Canik mebusu Abdullah”²¹

.....

21 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, IV, 86.

Layiha Encümeni'nin 10 Temmuz'un milli bayram olarak kabul edilmesine dair görüş bildirdiği bu mazbata, Meclis-i Mebusan'da görüşülmüş ve 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) gününün *Milli Bayram* olarak kutlanmasına 1 Haziran 1909 (19 Mayıs 1325) tarihinde karar verilmiştir.²²

Meclis-i Mebusan'da kabul edilen bu karar, Sadrazama sunulmuş ve yapılan inceleme sonrasında 30 Mayıs 1909 / 17 Haziran 1325 tarihli Meclis-i Vala kararıyla meselenin Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne gönderilmesine karar verilmiştir.²³ 3 Temmuz 1909 (20 Haziran 1325) tarihinde de, 23 Temmuz gününün Milli bayram günü olarak kutlanması için kanun yapılması hususunda emir verilmiştir. Bu emirde;

“Meclis-i Mebusan Riyaseti Celilesi’ne,

Mebde-i saadet-i Osmaniyan olan 10 Temmuz tarihinin eyyam-ı resmiye-i milliyeden addiyle, her sene tarih-i mezkure müsadif eyyamda resmen icrayı şehri ayîn edilmesini müş’ir olarak Şura-ı Devlet-i Tanzimat Dairesi’nden kaleme alınan mazbata ve kanun layihası Meclis-i Mahsus-u Vükelâca bade’t-tahkik Meclis-i Umumice taht-ı tasdike alınmak üzere leffen savh-ı Samilerine tesyîr kılındı. Efendim.

10 Cemaziyülahire 1327

20 Haziran 1325 Sadrazam Hüseyin Hilmi”²⁴

denilerek, Osmanlı Meclis-i Mebusan'nın, 22 Haziran 1325 / 5 Temmuz 1909 tarihli oturumunda bir maddelik “*Her sene 10 Temmuz (23 Temmuz) tarihinin Ayad-ı Resmiye-i Osmaniye'den Addine dair kanun*” hazırlanarak,²⁵ 10 Temmuz gününü (23 Temmuz) resmi tatil olarak kabul edip, bu günü bayram olarak ilan etmiş ve İyd-i

.....

22 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, IV, 87.

23 BOA, MV, 129/38, 12 C 1327.

24 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1.Devre (13 Haziran-16 Temmuz 1325), Ankara 1982, V, 175.

25 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, V, 175.

*Milli-İyd-i Ekber*²⁶ olarak kutlanmasını gelenek haline getirmişlerdir. Adı geçen kanunun *Düstur*'daki yayın tarihi 25 Haziran 1325/8 Temmuz 1909'dur.²⁷

Söz konusu Kanun, 28 Haziran 1325/11 Temmuz 1909 tarihinde *Takvim-i Vekayi*'de yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir. Yayınlanan Kararname dönemin yazımıyla şöyledir: “Mebde-i saadet-i Osmaniyân olan On Temmuz tarihinin eyyâm-ı resmiye-i Osmaniyeden addine dair hükümetçe tanzim ve irsal olunan layiha-ı kanuniyenin Heyet-i Umumiye-i Mebusan'da bi'l-ittifak kabul edilmiş olduğuna dair meclis-i mezkûr riyasetinde varid olan 22 Haziran sene 1325 tarih ve elli bir numaralı tezkere melfûfâtıyla beraber Heyet-i Umumiye-i Ayanda mütalaa olunarak salif-üz-zikr layiha-ı kanuniye aynen ve bi'l ittifak kabul ve tasdik kılınmış ve bi'l-istizan tasdik-i âli-i hazret-i padişahiye iktiran ettikten sonra ceride-i resmiye ile ilanı ile mevki-i icraya va'z olunmak üzere ba-tezkere kuvve-i icraiyyeye tevdiine karar verilmiştir.”²⁸ Aynı gün Dâhiliye Nazırı tarafından kanunun bir sureti Zaptiye Nezareti'ne gönderilerek gerekli düzenlemelere başlanması istenmiştir.²⁹

İttihad ve Terakki Cemiyeti de 23 Temmuz gününün milli bayram olarak kabul edilmesi münasebetiyle din adamlarına, askeri erkâna, ayan üyelerine ve her vilayetin mebuslarından bir kişi olmak üzere Meclis-i Mebusan'dan gelecek kişilere, Yıldız mevkiinde bir yemek vermiştir.³⁰

İyd-i Milli'nin kabulü Osmanlı Devleti dâhilinde büyük yankı uyandırmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanının bir bayram günü olarak kabul edilmesi kamuoyunda memnuniyetle karşılanmış ve bu memnuniyeti ifade eden birçok tebrik telgrafı Meclise gönderilmiştir. Meclis Başkanı Ahmed Rıza Bey, 16 Temmuz 1325 tarihli oturumda bu

26 “iyd” Arapça adet halini alan sevinç veya keder veya bir araya toplanma günü anlamına gelmektedir. Bk. Sargon Erdem, “Bayram”, *DİA*, İstanbul 1992, I, 257.

27 *Düstur*, 2. Tertip, H1326-1327, Dersaadet, 1329, 351, 10 Temmuz'un bayram olarak kutlanmasına son veren TBMM'nin 27 Mayıs 1935 tarihli kanununda da bu tarih gösterilmektedir.

28 *Takvim-i Vekayi*, 28 Haziran 1325, nr:268, s. 1.

29 BOA, ZB, 604-28, 30 Haziran 1325.

30 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, V, 473.

telgraflardan söz ederken çokluğuna dikkat çekmektedir. Ahmed Rıza Bey telgrafların tamamını Meclis'te okumaya zamanın yeterli gelmeyeceğini hatta nerelerden geldiğine dair yapılan bir listenin okunmasının bile yarım saat sürebileceğini ifade ederek sadece bu tebriklerden “beş-on tanesinin okunmasını” uygun görmüştür.³¹

II. Başkentte 10 Temmuz İyd-i Milli Kutlamaları

A. İlk Yıllar (1909-1914)

Osmanlı Devleti İyd-i Milli'nin ilk yıl kutlamalarına büyük önem vermiştir. Çünkü bu bayramla meşrutiyetin niteliği ve önemi ile ilanında rol oynayanların halkın zihninde yer etmesi amaçlanmış; kutlamalarla bir Osmanlılık bilinci yaratılması, farklı unsurların bir Osmanlı kimliği altında birleştirilmesine katkı sağlanacağı düşünülmüştür.³²

Bir devlet projesi olarak sunulan, ancak daha ziyade İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ittihad-ı anasının tahkimine yönelik maksadı temin için gerçekleştirilmek istenen İyd-i Milli kutlamalarına büyük önem verilmiştir.³³ Bu nedenle başta payitaht İstanbul olmak üzere Selanik,³⁴ İzmir,³⁵ Kastamonu,³⁶ Bursa gibi Devlet-i Aliyye'nin diğer şehirlerinden de tertip heyetleri oluşturulmuştur.

Meşrutiyetin 1. yıldönümü kutlamalarının gereği gibi görkemli bir şekilde kutlanabilmesi için başkent İstanbul'da günler öncesinden

.....

31 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, V, 569.

32 Sanem Yamak, “Meşrutiyet'in Bayramı:10 Temmuz İd-i Millisi”, *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sayı 38, İstanbul 2008, s. 323.

33 Salih Tunç, “Fransız Diplomatlar'ın raporlarında Selanik'te Meşrutiyet'in I. Yıldönümü Kutlamaları ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Bir Beyannamesi”, *Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Anısına, “Osmanlıdan Cumhuriyete” Sosyo-Kültürel Yansımalar*, İstanbul 2015, s. 463.

34 Selanik'teki kutlamalar için bk. Salih Tunç, agm, sy. 464-473.

35 Filiz Çolak, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir'de Hürriyet Bayramı Kutlamaları”, *Prof.Dr. Necmi Ülker'e Armağan*, İzmir 2008, s. 252-262.

36 Mehmet Serhat Yılmaz, “Kastamonu'da 10 Temmuz Milli Bayram Kutlamaları”, *HÜ AİİTE, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 8, Ankara 2008, sy. 70-104.

şenlik düzenlenmesi için hazırlıklara başlanılmış ve bunun için heyetler oluşturulmuştur.

İstanbul'daki kutlama hazırlıkları ile ilgili haberleri İstanbul basınından 27 Haziran 1325 (10 Temmuz 1909) tarihinden itibaren takip edebiliyoruz. Bu haberlerde, törenlere verilen önem ve ilk kez yapılacak olmasından doğan heyecan görülmektedir.³⁷ Şenlik tertibatı için Teşrifat-ı Sadaret ve Teşrifat-ı Askeri bazı zevattan oluşan bir heyet seçilmiştir. Heyet, yaptığı toplantılar sonrasında şenlik programını hazırlayarak kamuoyuna duyurmuştur.³⁸

Komasyon ilk resmi Geçit töreninin Şişli'de Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde icra edilmesini kararlaştırmıştır. Dâhiliye Nezareti şenlik alanının güvenliğinin sağlanması ve herhangi bir olayın çıkmasını engellemek için gerekli önlemlerin alınması konusunda Zaptiye Nezareti ile işbirliği içerisine girmiştir. Öncelikle hazırlanan şenlik programı, kroki ve teşrifat-ı mübeyyin evrak Zaptiye Nezareti'ne gönderilerek bu programa göre gerekli düzenlemelerin yapılması istenmiştir.³⁹ Zaptiye Nezareti'nde günler öncesinden başlayan çalışmalarla resmi törenin yapılacağı Hürriyet-i Ebediye Tepesi ile birlikte kutlamaların yapılacağı diğer alanlar kontrol edilmeye başlanmıştır.

Şişli'deki resmi törenler dışında İstanbul'un farklı yerlerindeki belediyeler de eğlenceler düzenleyebileceklerdir. Örneğin Üsküdar Belediyesi 10 Temmuz günü muhtelif mekteplerden seçilen talebeler, kilise heyetleri ve muhtelif kulüplere mensup heyetlerin Üsküdar'daki Tekâmül Kulübü'nde toplanarak kutlama yapacaklarını ilan etmiştir.⁴⁰

Şenlik günü İstanbul şehrinin çiçekler ve bayraklarla baştan başa süslenerek aydınlatılması heyet tarafından kararlaştırılmış ve bu işlemlerin güvenlik içerisinde yapılabilmesi için Dâhiliye Nezareti 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909 tarihli bir tezkereyi⁴¹ ve ertesi

.....

37 *Tasvîr-i Efkâr*, 10 Temmuz 1909.

38 *Tanin*, 14 Temmuz 1909.

39 BOA, ZB, 604/43, 7 Temmuz 1325.

40 *Tanin*, 13 Temmuz 1909.

41 BOA; ZB, 604/41, 7 Temmuz 1325.

gün de herhangi bir kazanın ortaya çıkmasına meydan vermemek için sokak aralarında sevinç gösterisi olarak silah atılmasının önüne geçilmesini isteyen bir başka tezkereyi⁴² Zaptiye Nezareti'ne göndermiştir. Bu yazışmalardan da anlaşıldığı gibi Hükümet, bayramın bu ilk yılki kutlamalarına büyük önem vermekte ve herhangi bir olumsuz olayın bu günü etkilemesini istememektedir.

Şehrin süslenmesi ve aydınlatılmasına Sarayburnu tarafından başlanılması istenilmiştir. Çünkü burada da bir eğlence programı düzenlenmiştir. Kız Kulesi önüne 2 duba konulacak ve buradan havai fişek gösterisi yapılacaktır. İstanbul, Ertuğrul ve İzzettin vapurlarından başka Haliç'te demirli bulunan diğer gemiler de 10 Temmuz günü Dolmabahçe önüne gelerek projektörleriyle bütün İstanbul'u aydınlatarak kutlamalara katılacaklardır. Dolmabahçe Sarayı da zat-ı şahane tarafından düzenlenecektir. Bu süsleme ve aydınlatma da özellikle Dolmabahçe, Sarayburnu, Kadıköy, Haydarpaşa, Üsküdar, Kız Kulesi ve boğazlara doğru olan kısma önem verilmektedir. Bu cihetler tertibatının ikmali ve Şemsi Paşa rıhtımının kadınlara ve iskele kısmının da erkeklere tahsisi kararlaştırıldı. Buraya 15.000 sandalye konularak büfe düzenlemesi yapılacak ve buradan kahve, çay, dondurma, şerbet vs satmak isteyenlere izin verilecektir. Hürriyet Ebediye Tepesi'ne kurulacak Otağ-ı Mahsusa'da Padişah ve Hanedan-ı Osmanî ikamet edeceklerdir.⁴³ Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde yapılması planlanan resmi geçit töreninin ilan edilen programı şöyledir;

“1. Dersaadet'te bulunan 10 Temmuz merasimine iştirak edecek kıtaat-ı muhtelif-i cünûdiyye tarafından Hürriyet-i Ebediye Eepesi'nde geçit resmi icra edilecektir.

2. Resm-i mezkûru temaşa için cenab-ı şevket-meâb padişahi yevm-i mezkûrde saat bir buçukta Hürriyet Tepesi'ne teşrif eyleceklerdir.

3. Zat-ı Padişahi Hürriyet Tepesi'ne muvasalat buyurmalarıyla beraber mahal-i mezkurde istâde-i mevki ta'zim olan sınıf-ı muhtelif kıtaatının gerdûne-i hümayunlarında buldukları

.....

42 BOA, ZB, 395-79, 8 Temmuz 1325.

43 *Tasvîr-i Efkar*, 13 Temmuz 1909.

halde müvacehelerinden geçerek muâyinelerini ve hitamında derdest inşa bulunan Abide-i Hürriyetin lutfen vaz'ı esas resmini bil'icra zat-ı hümayunları için tehye ve ihzâr kılınan mahalde yine gerdüne-i mülûkânelerinde buldukları halde geçit resmini seyr-ü temaşa buyuracaklardır.

4. İş bu merasimde başta veliaht-ı saltanat efendi hazretleri olduğu halde hanedan-ı celil-i Osmanî erkân-ı muhteremesi ile nezd-i Saltanat-ı Seniyyede bulunan bi'l umum Sefaret-i Ecnebiye Heyetleri ve Vükela-ı Feham ve Heyet-i Ayan ve Mebusan-ı Vüzera ve Müşiran ve sadrazam ile ruesa-yı ruhaniye, Ruesa ve Erkan-ı Askeriye'den Daire-i Harbiye'ye tensib olunacak zevat ve Şura-yı Devlet Reisi-i sani ve azalarıyla baş müdde-i umumileri ve mahkeme-i temyiz ve istinaf ruesasıyla aza ve müdde-i umumileri ve rical-i saire ve müessasat-ı maliye ve nafia direktörleri şehremaneti ve Devair-i Belediye ruesasıyla azaları ve muteberan-ı tüccar hazır bulunacaktır.

5. Med'uvven hazır bulunacak zevattan bir kısmı resm-i mezkuru otağ-ı hümayun tarafında suret-i mahsusada rezk edilecek çadırlardan diğer kısmı da çadırlar istikametince inşa edilecek tribün sıralarından izleyeceklerdir.

6. Çadırların suret-i rezk ve tertibi ve müd'uvven-i kiramın mevaki-i mahsusaları merbut mufassal krokide irâe edilmiştir.⁴⁴

7. Otağ-ı Hümayunun sağ cihetine müsadif tribünler ümera-ı askeriyyeye ve sol cihetine tesadüf eden tribünlere memurin-i muteberan-ı tüccar ile gazete muharrirlerine ve misafir-i ecnebiyyeye tahsis edilecek ve mevâki-i mezkûreye suret-i mahsusada tab' ve tevzi' davetiyeler dahil olunabilecektir.

8. İş bu merasime davet olunacak zevat-ı kirâma tayin olunan mevaki nazaran muhtelif renkte şahsa mahsus biletler gönderilecek ve hamil bulunanlar aynı renkte flama ile işaret ve tefrik edilen çadır ve sıralardan gayrisine dâhil olamayacaktır".⁴⁵

.....

44 Bu kroki 10 Temmuz yevm-i mübeccilinde Hürriyet-i Ebediye Tepesinde icra kılınacak merasim-i askeriyyeye iştirak edecek kıt'atın mevkiilerini gösterir kroki başlığıyla Sabah gazetesinin 22 Temmuz 1909 tarih ve 7121 numaralı sayısının baş sayfasında yayınlanmıştır.

45 Tasvîr-i Efkâr, 18 Temmuz 1909.

İstanbul şehremaneti de, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909 günü Zaptiye Nezareti'ne bir tezkere göndererek, gece devam edecek kutlamalara halkın rahat ulaşabilmesini sağlamak amacıyla tramvayların 10 Temmuz gecesi de çalışacağını ve keyfiyetin ilgili yerlere duyurulmasını istemiştir.⁴⁶ Devair-i Belediye'ye ait şenlik programı ise şöyledir;

- “1. Bilcümle devair-i belediye ve şehremaneti tezyin ve tenvir olunacak
2. Harik tehlikesini men' için şehir dahilinde fişenk atılmayub yalnız sahil bulunan Devair-i Belediyece muayyen mahallerde fişenk atılacak vesair sına-i nârîye icra edilecektir.
3. Bilcümle Devair-i Belediye namına Sarayburnu'nda umumi bir şenlik tertib olunacaktır. Şöyle ki; Mevki-i mezkur gündüz bayraklar vs ile tezyin ve gece mükemmel bir surette tenvir edilecektir.
4. Şenlik gündüz saat 10 raddelerinde başlayub çalgılar saat 12'ye kadar devam ve bir saat tatilden sonra tekrar nısf-ül-leyle kadar icrayı ahenk edecek ve Kız Kalesi'nde icra kılınacak el'ab-ı nârîye saat 2'de iptida ederek bil'a-fasıla lâ-akall 3 saat imtidad edecektir.
5. Sarayburnu mevkiinin sahil ciheti dahi şimendifer güzergâhı üzerindeki köprüden sahile kadar olan kısmı ikiye tefrik olunarak bir ciheti zükûr ve diğer ciheti inas temaşa-ı kirane tahsis edilmiştir.
6. Bu mevkie nazır olan kumandan dairesinin önündeki bahçe ile bunun altındaki sed üzerine med'uvvine tahsis olunmuştur
7. Şenliğe gelecekler berren yalnız Topkapı Sarayı'nın Soğukçeşme kapusundan ve bahren sahile gelecekler Yalı Köşkü iskelesinden geleceklerdir
8. Umum şenlikte intizam ve inzibatın muhafazasına şehremaneti ve Devair-i Belediye müfettiş ve çavuşlarıyla Zaptiye Nezareti'nden jandarma müfettiş-i umumiliğinden tayin olunacak polis ve jandarmalar tarafından dikkat edilecektir.”⁴⁷

.....

46 BAO, ZB, 604-51, 9 Temmuz 1325.

47 Tanin, 21 Temmuz 1909.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul şubesi de 10 Temmuz İnkılabını layığıyla anmak için o gün Yıldız Sarayı'nda devlet erkanına 350 kişilik bir ziyafet düzenlemiştir.⁴⁸ Aynı zamanda da bir kutlama beyannamesi yayınlamıştır:

“... 10 Temmuz tarih-i mübeccilinde millet-i Osmaniye'ye nail meşrutiyet olmuş, kaide-i müsavat ve adaletin bu tarihte tamamen tatbikine itminân hasıl etmiş, anasır-ı muhtelif-i Osmaniye bu günde birbirine dest-i uhuvvet ve samimiyetini uzatmış, her Osmanlının kalbinden hissiyat-ı vataniye bu günde müttehiden” feveran eylemiş olduğu için umum Osmanlıların birbirini tebrik ve tes'id edeceği pek şanlı ve pek mukaddes bir eyd-i kebir-i millidir.”⁴⁹

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik şubesinden bir heyet,⁵⁰ Kırım'da yayınlanan *Tercüman* gazetesi yazarı İsmail Gaspıralı ve İbrahim Zeki Efendi⁵¹ ile Bulgaristan Dar'ül Fünun talebesi,⁵² Belgrad Dar'ül Fünun talebesinden 250 kişi ve Köstence'den 3 vapur ahali⁵³ de başkentteki bu görkemli kutlamalara katılmak için İstanbul'a gelmiştir.

Basında yer alan haberlere göre Sarayburnu'ndaki eğlencelere yaklaşık 50.000 kişi katılmıştır. Davul zurnalarla eğlenceler başlamış, Karadenizli kızların halkoyununu Kürt kızlarınıninki takip etmiştir. İncesaz takımından sonra havai fişek gösterileri icra edilmiştir. Bulgar misafirler buradaki eğlencelere de iştirak etmişlerdir.⁵⁴

Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki geçit töreninde 12.500 asker hazır bulunmuştur. Muazzam bir kalabalık gösterileri izlemek için tören alanına akın etmiştir. Gazetelerde töreni izlemeye gelen halkın yaklaşık olarak 100.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Padişah bu mevkide inşa edilecek olan hürriyet anıtının temel taşını bizzat kendisi koymuştur. Padişahın yanında Mahmud Şevket Paşa ile Von der

.....

48 *Tasvîr-i Efkâr*, 21 Temmuz 1909.

49 *Tasvîr-i Efkâr*, 23 Temmuz 1909.

50 *Tanin*, 16 Temmuz 1909.

51 *Ahenk*, 25 Temmuz 1909.

52 *Tasvîr-i Efkâr*, 21 Temmuz 1909.

53 *Tanin*, 23 Temmuz 1909.

54 *Tasvîr-i Efkâr*, 11 Temmuz 1325 / 24 Temmuz 1909.

Goltz Paşa da bulunuyordu.⁵⁵ İstanbul mebusu Hoca Asım Efendi tarafından dua okunduktan sonra 2 koç kesilmiştir. Padişah Otağ-ı Hümayuna döndükten sonra Mahmud Muhtar Paşa kılıcını çekerek resmi geçidin başlamasını işaret etmiştir.⁵⁶

Şenlik günü İstanbul’u ve resmi geçit töreni hakkındaki gözlemlerini ve heyecanını Tanin’deki köşesinde okuyucularıyla paylaşan Hüseyin Cahid ; “10 Temmuz’da İstanbul’un halini tasvir etmek isteyecek bir muharrirde ilk hasıl olacak his bu işi layıkıyla yapamayacağını anlamaktan bir yeis-i aciz ile kalemini elinden atmak olacaktır. Dünkü merasim Osmanlı tarihinde ilk defa vuku’ buluyor, İstanbul halkı da ilk defa olarak bu kadar şevk-ü tehâlûkle, bu kadar hırs-ı merak ve teessüsle resmi geçide koşuyordu. 10 Temmuz’un bütün ruhu bu resmi geçitte toplanmıştı.

Padişahın önünde tebessümsüz, istiaresiz hakikaten birer aslan gibi geçen askerlerimiz Süleyman Kanuni’nin muhteşem ve muzaffer ordusu gibi bu resmi geçitte bize kal’a anahtarları getirmedi, fakat daha iyisini yaptılar. Her Osmanlının hukukunu ve dünyanın en müstahkem kal’alarından daha mahfuz ve masun bulunduran vatanın istikbalini temin eden hürriyet ve meşrutiyet getirdiler.

10 Temmuz Bayramı’nın yalnız bir sınıfın, bir ırkın değil bütün sınıf-ı cemiyetin bütün Osmanlıların bayramı olduğu görülüyordu. Takım takım esnaf heyetleri, en hakir erbab-ı mesaiye varıncaya kadar bayraklarla, hürriyet alametleriyle hürriyet tepesine şitaben oluyorlardı. 10 Temmuz resmi geçidi başlı başına bir ders-i siyaset idi.” sözleriyle dile getirmektedir.⁵⁷

10 Temmuz münasebetiyle 31 Mart olaylarına karışanlar hakkında icra edilen takibat tehir edilmiş ve idam cezasının müebbete çevrilmesi için bir irade-i seniyye hazırlanmıştır.⁵⁸

•••••

55 *Ahenk*, 23 Temmuz 1909.

56 Abidin Daver, “Hürriyet-i Ebediye Tepesinde Resmi Geçit ve Ordumuz”, *Tasvîr-i Efkâr*, 24 Temmuz 1909.

57 Hüseyin Cahid, “10 Temmuz”, *Tanin*, 25 Temmuz 1909.

58 *İttihad*, 23 Temmuz 1909.

10 Temmuz Bayramının bu ilk kutlamalarındaki heyecan ertesi yılki ikinci yıldönümü kutlamalarında da aynen devam etmiştir. Haziran ayının sonlarından itibaren basında bayram kutlamaları ile ilgili haberler yayınlanmaya başlamıştır. Bu haberlerde resmi törenin nerede yapılacağı konusundaki merak kendini göstermektedir. Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde yapılan ilk yılki kutlamalarda askerin tören alanında rahat hareket edemediği görülmüş ve bu seneki tören alanı için daha düz ve engebesiz bir yer arayışına gidilmiştir. Bunun için Veliefendi ve Silahtar Ağa Çayırıları üzerinde durulmasına rağmen bu düşünce gerçekleştirilmemiştir.⁵⁹

Birkaç gün sonra İstanbul'daki nizamiye taburlarındaki asker miktarının geçen seneye göre az olması nedeniyle kutlamalar kapsamında resmi geçit töreni yapılmaması gündeme gelmiştir.⁶⁰ Bu düşüncede resmi geçit töreninin ilkinden daha sönük olması endişesinin yattığını görmekteyiz.

Resmi geçit töreninin nerede yapılacağı sorunu birkaç gün sonra çözülmüştür. Bu sefer karada değil denizde büyük bir resmi geçit töreni düzenlenmesi kararlaştırılmış⁶¹ ve tören düzenlemesi için Bahriye Nazırı Salih Paşa görevlendirilmiştir.⁶² Bahriye Nazırı'nın Sadrazam ve Teşrifat-ı Umumiye Nezareti ile yaptığı görüşmeler sonrasında bahri resmi geçit töreninin programı hazırlanmıştır.

Programa göre bütün resmi daireler tatil olacağı gibi bayraklarla donatılacak ve gece dahi aydınlatma yapılacaktır. Halk da isterse evlerini bayraklarla süsleyebilecektir. Donanma-ı Hümayun tarafından resmi geçit icra edilecektir. Bu geçitte Vükela-yı Devlet ve Ayan-ı Mebusan'dan İstanbul'da bulunanlar, Rical-i İlmiye ve Ruesa-yı Ruhaniye, Erkan-ı Askeriye ve Rical-i Memurin-i Devlet hazır bulunacaktır. 10 Temmuz günü Dolmabahçe önünde hazır bulunacak olan İstanbul vapuruna davetliler bineceklerdir. İstanbul vapuru davetlilere yeterli gelmezse İzzettin vapuru da tahsis edilebilecektir. Meclis-i Umumi-i Milli Dairesi önünden hareket edecek

.....

59 "Resmi Güşad Nerede Yapılacak?", *Tanin*, 7 Temmuz 1910.

60 *Tanin*, 13 Temmuz 1910.

61 BOA, DH.İD, 67-1/21, 19 Şevval 1328.

62 *Tanin*, 17 Temmuz 1910.

vapurlarda ise diğ er misafirler yer alacaktır. Vapurlar saat 6'da Haydarpaşa'ya doğru hareket edecek ve burada gösterilen mevkide yerleşecektir. İstanbul ve İzzettin vapurları ise saat 7'de aynı yöne hareket edeceklerdir.⁶³ Zat-ı Hazret-i Padişahi, veliaht Yusuf İzzettin Efendi, bütün şehzadeler ve Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa Ertuğrul vapuruyla Haydarpaşa'daki tören alanına geldikten sonra resmi tören başlayacaktır.⁶⁴ Akşamda aynı mevkide şehir-i ayin/donanma ş enlikleri yapılacaktır.

Haydarpaşa'daki resmi törenler dışında İstanbul'un çeşitli bölgelerinde de münferit kutlamalar düzenlenmiştir. Bunlardan en görkemlisini Üsküdar Belediyesi tertip etmiştir. Bayram günü Üsküdar üç ayrı bölgeye ayrılarak törenlerin bu bölgelerde yapılacağı halka ilan edilmiştir. Bu törenlerde konuşma yapmak isteyen vatandaşların da önceden belediyeye isimlerini kaydettirmeleri de istenmiştir.⁶⁵ İttihad Terakki Kulübü ise kutlamalar çerçevesinde 10 Temmuz akşamı Anadolu Hisarı'nda 45 kadar fakir çocuğa sünnet merasimi düzenlemiştir.⁶⁶

Kutlamalara İstanbul dışından da katılımlar olmuştur. Selanik'ten 300 kişilik bir heyet İstanbul'a gelmiştir.⁶⁷ Bu seyahate iştirak eden memur ve zabitan da resmi izinli sayılmıştır.⁶⁸ Dâhiliye Nezareti Romanya'dan geleceklere kolaylık sağlanması için vize harcı alınmamasını kararlaştırmış,⁶⁹ bu misafirlerin yanlarında sadece pasaportlarının bulunmasının zorunlu olduğunu bildirmiştir.⁷⁰ Hatta Bulgaristan'dan gelecek misafirlerin pasaportsuz seyahatlerine bile izin verilmiştir.⁷¹

•••••

63 "10 Temmuz Programı", *Tanin*, 21 Temmuz 1910.

64 Başmabeynci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İstanbul, Basım yılı yok, s. 152.

65 *Tanin*, 22 Temmuz 1910.

66 *Tanin*, 25 Temmuz 1910.

67 *Tanin*, 19 Temmuz 1910.

68 BOA, MV, 142/6, 05 B 1328.

69 BOA, DH.EUM.THR, 37/46, 11 C 1328.

70 BOA, DH.EUM.THR, 42/30, 09 B 1328.

71 BOA, DH.MUI, 114/27, 13 B 1328.

Haydarpaşa'da gündüz yapılan resmi geçit töreni ve gecesindeki donanma şenliklerinde İstanbul halkı unutulmaz bir gün yaşamıştır. 12 Temmuz günü yayınlanan gazetelerdeki resimler ve izlenimler bunu teyit eder niteliktedir. Kutlamalardaki aşırı kalabalığa rağmen hiçbir düzensizlik yaşanmamıştır.⁷²

10 Temmuz'un bu ikinci sene-i devriyesi kutlamalarına yurt dışındaki Osmanlı temsilciliklerinde de büyük önem verilmiş ve sefaretlerde resmi merasimler düzenlenmiştir.⁷³

10 Temmuz'un 3. sene-i devriyesi kutlamaları tekrar Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde yapılmıştır. Çünkü ilk yıl kutlamalarında burada temeli atılan Abide-i Hürriyet Anıtı tamamlanmış ve açılış merasiminin 10 Temmuz günü yapılması kararlaştırılmıştır.⁷⁴ 10 Temmuz günü tören Mirliya Osman Paşa kumandasındaki askeri geçit resmiyle başlamış ve akabinde taraf-ı padişahı temsilen Harbiye Nazırı tarafından Abide-i Hürriyet Anıtı'nın açılışı yapılmıştır.⁷⁵

İyd-i Milli'nin 3. yıl kutlamalarında ilk yılki heyecanın azaldığını görüyoruz. Abide-i Hürriyet Anıtı'nın açılışı törenlere bir nebze hareket katmışsa da halk kutlamalara fazla ilgi göstermemiştir. Bunda meşrutiyetin ilanıya beklenen hedeflere hala ulaşamamasının getirdiği hayal kırıklığı etkili olmuştur. Bu hayal kırıklığını Hüseyin Cahid *Tanin*'deki sütununda şu sözlerle anlatmaktadır;

“Meşrutiyet-i Osmaniye bugün 3. yaşını ikmal ediyor. 10 Temmuz tarihinin tekerrürü, bhusus bulunduğumuz şu ahval-i meşgale esnasında bizim için pek faide-i bahş-i tefekkürlere vesile ihzar edebilir. 10 Temmuz inkılâbı Osmanlı afâk hayatında nurlu çehresiyle kendisini gösterdiği vakit bütün millet karanlık bir ümitsizlik içinde inliyordu. ...Kemal-i teessürle itirafa mecburuz ki üç senelik bir devre-i mesaiden sonra içimizde aynı teessürlerin henüz tamamıyla mahvolmamış olduğunu görüyoruz.”⁷⁶

.....

⁷² *Tanin*, 25 Temmuz 1910, nr: 681.

⁷³ Paris, Peşte, Belgrat, Bükreş, Atina, Selanik ve Beyrut'taki kutlamalar için bakınız; “Yabancı Devletlerde 10 Temmuz”, *Tanin*, 25 Temmuz 1910.

⁷⁴ BOA, MV, 154/80, 20 B 1329.

⁷⁵ *Tanin*, 22 Temmuz 1911.

⁷⁶ Hüseyin Cahid, “10 Temmuz”, *Tanin*, 23 Temmuz 1911.

1913 yılındaki 10 Temmuz kutlamalarına I. Balkan Savaşı'nda Bulgar işgaline uğrayan Edirne'nin tekrar vatan topraklarına katılmasının etkisi yansımıştır. Osmanlı vatandaşları ve devlet ricali "iki bayramı" bir arada büyük bir coşku ve sevinçle kutlamıştır.⁷⁷

10 Temmuz kutlamalarında kaybolan heyecanın 1914'deki yıldönümünde tekrar canlandığını görüyoruz. Daha sabahtan sokaklara dökülen hemen bütün İstanbul halkı gece yarısına kadar gezip eğlenmişlerdir. Beyoğlu, Şişli, Nişantaşı, Beşiktaş, Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy, Adalar ve civarları gündüz rengarenk bayraklarla gayet latif bir manzara arz ettiği gibi gece dahi bütün İstanbul yekpare bir renk cümbüşüne dönüşmüştür. Belirli yerlerde taklar kurulmuş, resmi ve gayri resmi binalar süslenmiş, fişekler ve maytaplar atılmıştır.

Resmi geçit töreni Zincirlikuyu ve Levent Çiftliği arasındaki arazide yapılmıştır. Otağ-ı Hümayun, Levent Çiftliği tarafına kurulmuş ve etrafına misafirlerin ikameti için 18 adet çadır yerleştirilmiştir. Saat 9'da Padişah dört atlı saltanat arabasıyla askeri kıtaatı selamlayarak töreni açmış ve Otağ-ı Hümayun'a dönmesinden sonra da resmi geçit başlamıştır. Bir saat süren geçit resmi çok parlak olmuştur. Resm-i geçitten sonra vükela otağ-ı hümayunda huzur-ı şahaneye kabul edilerek padişahı kutlamışlardır. Törenin sona ermesinden sonra Padişah-ı Hümayun ve beraberindekiler Balmumcu Kasrı'na geçmişler ve saat 6'ya kadar burada kalmışlardır.⁷⁸

1914 yılındaki İyd-i Milli kutlamaları çerçevesinde ilk kez 10 Temmuz hatıra pulu basılmıştır. 60 paralık pul üzerine İyd-i Milli 10 Temmuz 1330 ibaresi ilave edilerek 1 kuruş kıymetinde basılan bu pullar bi'l-umum İstanbul postaneleri ile Bursa, Edirne ve Aydın merkezlerinde 10 Temmuz günü satışa sunulmuştur.⁷⁹

.....

77 "10 Temmuz ve Edirne Bayramı", *İslâm Dünyası*, 17 Temmuz 1329, c. 1, sayı 11, s. 161; "10 Temmuz-İyd-i Milli - Osmanlı Ordusu Edirne'de ve Kırk Kilise'de", *Servet-i Fünûn*, c. 45, sayı 1155, 11 Temmuz 1329, s. 257-258.

78 "10 Temmuz İyd-i Millisi", *İkdam*, 25 Temmuz 1914.

79 "10 Temmuz Pulu", *Sabah*, 19 Temmuz 1914.

B. I. Dünya Savaşı Yılları

1915'deki 10 Temmuz kutlamaları savaşın gölgesinde kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nın en hararetli günlerinde 10 Temmuz unutulmamış ancak herhangi bir kutlama töreni yapılamamıştır. Osmanlı başkentinde herhangi bir kutlama yapılamazken savaşta müttefiki Almanya'nın başkenti Berlin'de bir kutlama toplantısı düzenlenmesi ilginçtir.⁸⁰ Berlin'deki Adlon Oteli'nde 23 Temmuz 1915 günü öğleden sonra yapılan toplantıya Berlin'de bulunan Osmanlı vatandaşları, Alman zabitanı ve ileri gelenleri iştirak etmişlerdir. Almanya'nın müttefikine jesti bu kutlamayla kalmamış Nord Deutsche Allgemeine Zeitung adlı gazetede 10 Temmuz ile ilgili bir makale yayınlanması ile devam etmiştir. "10 Temmuz, Türkiye'nin Hürriyet Bayramı" başlığını taşıyan bu makalede meşrutiyetin ilanının 7. sene-i devriyesinde genç Türkiye'nin hürriyet ve bağımsızlığı için kat ettiği mücadelesi övgü sözleriyle anlatılmakta ve Osmanlıların 10 Temmuz Bayramı kutlanmaktadır.⁸¹

Savaşın tesiri 1916 yılında da kendisini göstermektedir. 10 Temmuz kutlaması İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin etkinliğinde düzenlenen törenlerle kutlanmıştır. Enver ve Talat Paşalar, "Yaralı Zabitan Yurdu" ve Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde, Çanakkale Savaşı'nda İngilizler ve Osmanlıların kazdığı siperlerin numunelerini ihtiva eden "İstihkâm Bahçesi"ni açmışlardır.⁸² Osmanlı Donanma Cemiyeti de, Gelibolu Şehzade Süleyman Paşa ve Beşiktaş'da Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbelerine "*Fevkalade Altın Donanma Madalyası Takma Merasimi*" düzenlemiştir.⁸³ Resmi tören ise Vükela ile Ayan ve Mebusan reislerinin Mabeyn-i Hümayun'u ziyaret edip Zat-ı Şahane-yi Padişaha arz-ı tebriklerini sunmalarıyla sınırlı kalmıştır.⁸⁴

.....

80 *İkdam*, 23 Temmuz 1915.

81 "10 Temmuz ve Müttefiklerimiz", *İkdam*, 24 Temmuz 1915.

82 "İyd-i Milli-10 Temmuz", *Servet-i Fünun*, sayı 1310, c. 51, 14 Temmuz 1332, s. 115.

83 Hasan Akbayrak, "Osmanlıdan Cumhuriyete Milli Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, VIII/43, İstanbul Temmuz 1987, s. 31-38.

84 *Tanin*, 23 Temmuz 1916.

1917'deki İyd-i Milli kutlaması önceki seneye göre biraz daha hareketli olmuştur. Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii önünde bir bayram alayı düzenlenmiştir. Zat-ı Şahane-i Padişahi dört atlı saltanat arabasıyla camiye gelmişler ve cami önünde askeri törenle karşılanmışlardır. Bir süre burada dinlenen zat-ı şahane daha sonra beraberindekilerle birlikte Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür. Sarayında bir müddet dinlendikten sonra tebrikleri kabul etmiştir.⁸⁵ Akşam da Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey tarafından Nişantaşı'ndaki konaklarında bir kutlama yemeğini düzenlenmiştir. Yemekte Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Talat Paşa ile birlikte diğer nazırlar, Meclis-i Mebusan ve Ayan başkanları, Alman sefiri, Avusturya-Macaristan sefiri, İran sefiri, Bulgaristan sefiri, Danimarka sefiri, İspanya sefiri, İsveç sefiri ... gibi seçkin bir davetli topluluğu hazır bulunmuştur.⁸⁶

Savaşın son yılı olan 1918'de İstanbul'daki bütün resmi daireler ve Saray-ı Hümayun bayraklarla süslenmiş ve gece de aydınlatılmıştır. Veliht Abdülmecid Efendi ve diğer şehzadegân ile vekiller ve ayan reisi Sarayı Hümayun'a gelerek padişaha tebriklerini iletmişlerdir.⁸⁷

Sonuç

10 Temmuz'un 1909 tarihinden itibaren milli bayram olarak kabul edilip kutlanmasıyla, Osmanlı Devleti'nde yaşayan farklı unsurların "Osmanlı" kimliği altında bir araya getirilerek "devletin kurtarılması" amacının gerçekleştirilmesine katkıda bulunulacağı düşünülmüştür. Aynı olayı kutlamak üzere bir araya gelen kalabalıklar, böylece ortak bir topluluğun üyesi olduklarının farkına varacaklardır. Her sene 10 Temmuz'da yapılacak kutlamalar ile meşrutiyetin ilanı ve önemi ile bunda rol oynayanlar tekrar tekrar hatıra getirileceklerdir. Osmanlılar her sene o tarihte Meşrutiyet'in ilanı ile hürriyetlerine kavuştuklarını, kanun önünde eşit vatandaşlar haline geldiklerini ve ancak rejimin sürdürülmesi ile bu özgürlüklerine ve haklarına sahip olarak yaşayabileceklerini bir kez daha hatırlayacaklardır. Akıldan çıkarılmaması gereken bir diğer husus da onlara haklarını

.....

⁸⁵ *Tanin*, 25 Temmuz 1917.

⁸⁶ "İyd-i Milli, Payitahta Tebrikat", *Tanin*, 25 Temmuz 1917.

⁸⁷ "Milli Bayram Merasimi", *Tanin*, 25 Temmuz 1918.

ve özgürlüklerini veren, devleti yok olmaktan kurtaran Meşrutiyeti, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne borçlu olduklarıdır.

İyd-i Milli bayramının kabul edilmesini Vahdet-i Osmaniye yolunda atılmış bir adım olarak gören Ziya Gökalp de, “Osmanlıların müşterek matem günleri umumi meserret bayramları ta’addüd ve tevali ettikçe Osmanlılığın kuvvet ve mehabeti tezayüd ve te’eyyüd edecektir.” sözleriyle tören ve sembollerin sosyal bilinci güçlendireceği ve kaynaştıracığı kanaatini ifade etmektedir. Çünkü Gökalp göre “10 Temmuz yalnız Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet bayramı değildir. Vahdet-i milliye ile tarif olunabilen Yeni-Osmanlılığın iftitah-i tarihisini tezkir eyleyen bir İyd-i mukaddestir. Bu mübarek bayrama vüsfumuz yettiği derecede darat-ü ihtişam verelim ki kalplerimizdeki meyl-i ittihadın şiddeti anlaşılsın.” İyd-i Milli aslında Osmanlı devrinde iktidarı ele geçiren İttihad ve Terakki Partisi'nin kendi meşruluğunu sembolik biçimde onaylatmasıdır. Bu Ziya Gökalp'in yorumunda da açıkça görülmektedir: “10 Temmuz hakikaten bir İyd-i Milli olmaya şayandı. Çünkü tüm Osmanlıyı inim inim inleyen hükümet-i müstebideye karşı bütün anasır-ı Osmaniye gayri iradi bir müşterek ile mücadele etmiştir. Bu umumiyetin hususiyet üzerine kazandığı mutlak bir galibiyettir.”⁸⁸

Dolayısıyla, 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) tarihi, sadece halkın iradesinin yönetime yansımaları sağlayan Meclis-i Mebusan'ın ikinci defa faaliyete geçtiği tarihtir. Halk iradesinin yönetime katılmasını sağlayan Meclis'in açıldığı günün milli bayram olarak değerlendirilmesi gerekiyorsa bunun için öncelikle 24 Aralık 1876 (7 Zilhicce 1293) tarihinin esas alınması gerekirdi. Kanun-ı Esasi'nin ilk defa yürürlüğe girdiği 24 Aralık yerine 23 Temmuz'un Milli Bayram olarak kabul edilmesinin yegâne sebebi, Ziya Gökalp'in yukarıda verilen sözlerinde de ifade bulan İttihad ve Terakki Partisi'nin Osmanlı yönetimine el koyuşunun bir göstergesi olarak değerlendirilmesidir.

.....

88 Mimar Türkkahraman, *Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, İstanbul 2000, s. 146-147.